

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-ovo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 9.

V Ljubljani, 1. maja 1882.

XXII. leto.

Nekaj o zemljepisi.

1. Pojem. Zemljepis uči o zemeljski obli, 1. kaka je v vesoljstvu, 2. kaka je sama za se in 3. ozira se na premembe in preobražbe, ki se vršé po ljudeh na suhi zemlji. Zemljepis se deli tedaj v matematičen (tudi imenovan astronomičen, zvezdoznanski), fizikalen (prirodnoznanski) in političen (državoznanski). Zvezdoznanski obsega zemljo kot nebesno telo; uči o podobi zemlje in o sredstvih, kako se taista spozná in določi; dalje govori o vrtenji zemlje okoli svoje osi in o tekanji okoli solnca in kako da odtod nastajajo dnevni in letni časi, o razmerji zemlje do solnca in meseca po raznih krajih vesoljstva; poslednjič uči o tem, kako se matematično dá določiti kak kraj na zemeljskem površji. Matematični zemljepis je stalen in stanovit. Za nekatera stoletja (še le od časa Kopernika) svet izpoznava, kakšno je razmerje zemlje do drugih nebesnih teles v vesoljstvu.

Tudi to, kar uči prirodnoznanski zemljepis, se tako brzčas ne izpreminja. Obsega pa ta zemljepis površje zemlje in vzduh, tedaj nas poučuje o morjih, o podobi zemlje, kar se tiče nje porazne razredbe (horizontale Gliederung) in členovitosti bregov, a tudi navpične izobražbe (gorovja, višavja); k temu pripada nauk o vsem tem, kako deluje notranjstvo zemlje na nje površje, tedaj nauk o ognjenih gorah in potresih, potem pa o namakanji zemlje: vir, reka, jezero. Prirodnoznanskemu zemljepisu pripada tudi nauk o razširjenji rastlin in žival po zemeljskem površji, potem tudi o vzrokih njih razlike po raznih krajih zemlje.

Tù sim pripada tudi nauk o človeku, in gre se ozirati na tiste okolnosti, ki vplivajo na razvoj človeštva, te so: obnebje in tla; k temu pride še razvrstitev ljudi po vnanjih znamenjih (po raznih plemenih), po šegah in po načinu življenja (divja, kočevniška, omikana ljudstva), po veri in državnih naredbah. Konečno nas poučuje prirodnoznanski zemljepis o podnebji in njega raznih prikazkih, ki so: megla, oblak, rosa, dež, slana, toča, vihar, grom, severna luč i. t. d. Iz rečenega se vidi, da ima prirodnoznanski zemljepis več podrazredov na pr. geognozijo ali nauk o trdih snovih naše zemlje, vodopisje ali nauk o vodi, vremenoslovje (meteorologija) ali znanje o zraku in prikazkih na nebu, znanost o priradinah iz živalstva, rastlinstva in rudninstva, antropologijo ali splošni nauk o človeku. Prirodnoznanski del zemljepisa sega v področje drugih sorodnih vednost; zato se zemljepis imenuje tudi pridružna vednost.

Političen ali državoznanski zemljepis nam pové, kako ljudje delujejo po zemlji, kako so preobraževali in še preobražujejo obraz zemlje. Obsega državo in ljudoznanstvo, krajepisje in štatistiko. Tukaj so vedne premembe.

Omenimo še primerjalnega zemljepisa, ki je nastal v poslednjih časih, in čegar se je poslužil najprej slavni Karl Ritter. Kaj je njega bistvo? Ako pri zemljepisi gledamo posamezne stvari za se, ne oziraje se na druge njim jednake, ne gledé njih organsko zvezo, na vzajemne močf in delovanje, ne more se govoriti o primerjalnem zemljepisi, niti se zemljepis ne more smatrati kot vednost. Primerjalni zemljepis jemlje posamezne in za se ločene stvari in jih na razne strani primerja z drugimi; pri zemljepisnih prikazkih išče vzroke in zveznosti. Primerjalni zemljepis ne loči prirodoznanskega in državoznanskega zemljepisa; oba mu služita v njega namen. O primerjalnem zemljepisi se ne more govoriti v ljudski šoli. Kar prinaša zemljepis dobrega, naj si obrača v korist, vendar to kratko primerjanje še ne zasluži imena „primerjalni zemljepis“.

2. Namen. Pri pouku v zemljepisi otrok mnogo reči zvé. A vse to mu pozneje za življenje le redko kdaj — ali skoraj nikoli — praktično ne koristi. Praktično koristi ta nauk le potovalcu, in tudi ta ne potuje iz tega namena, da bi ljudi in kraje spoznal; poglobitno bode gledal na to, da prej pride iz kraja v kraj. Njegove vednosti v zemljepisi so mu le v tem oziru praktično koristne, da se samostalno spozná. — Ako pa zemljepis otroku praktično ne koristi, čemu se ga bode učil? V šoli, kakor povsod je potrebno na prvem mestu; zatem pride koristno, in ko je to oboje dovršeno, naj pride tudi prijetno. Potreben v šoli je pouk v veroznanstvu, v jeziku in kar je z njim združenega in v številjenji; koristno ali tudi prijetno je, kar se nam ponuja v realijah, prijetnemu bi prištevali nauk o zemljepisi. Ko bi se strogo držali tega načela, bi po nekaterih šolah morali opustiti ta nauk ali vsega ali vsaj nekaj. — Vendar pa se mora v vsaki šoli poučevati v zemljepisi; čemu to, v kak viši namen služi tako poučevanje?

Šola vzgoja vse duševne zmožnosti otrokove, tedaj um, srce in voljo. Zemljepis obsega splošen pouk in pregled vsega telesnega sveta, združuje vso vednost o zemeljskih stvareh, tedaj vzbuja spoznanje in razum, spomin in domišljijo. Razširja duševni krog na vse strani in vzobražuje vsestransko bolje od vsacega drugega nauka.

Pouk v zemljepisi vzobražuje 1. spoznanje. Gledamo z otroki domač kraj in njega okolico, pripovedujemo o sosednih krajih, primerjamo življenje v našem kraju z onim v drugih krajih in vprašamo, zakaj tako? Otroci so videli reko, vedó od kod pride, kam teče. Iz lastnega nazora tedaj poznajo besede: reka, desni breg, levi breg. Ako je v našem kraju višavje in nižavje, otrokom lahko dopovemo, kaj je gora, kaj je dolina? Na tej podlogi delamo dalje, primerjamo neznano uže znanemu, in tako otroku čez dalje bolje opisujemo predmete zemljepisnega uka. Otrok zadobiva čedalje več pojmov in pod imenom si tudi misli pravo stvar. Um in pamet (spomin) se enako vadita in vterjujeta.

Ni pa lahko v zemljepisi poučevati tako, da koristimo ne le umu, ampak tudi srcu in volji; za poučevanje v zemljepisi je treba učitelju marsičesa vediti, a tudi za to pripravljati se. Take vednosti se pa ne dobé samo iz knjig; treba je, da človek sam kaj vidi in se tako učí. Vse kaj drugega je, ako učitelj pripoveduje kaj tacega, kar je sam videl ali skusil, kakor če govori o tem, kar je po knjigah bral. Prav zložno je, ako se otrok na pamet naučí velikost dežele, število prebivalcev, imena rek in gôr, morda še celó brez zemljevida, ali koliko pa otroku koristi taka vednost? Hitro kakor dim zgine vse, kar si je s težavo naučil, in ni je koristi za duševno vzobraženje.

Ne le spoznanje — temuč tudi čutje se lahko vzobražuje pri zemljepisi. Hitri potok in pisani travnik, livade in vrti, gore z drevjem obraščene govore različno srcu otrokovemu. Poslužujmo se vsake prilike, da otroke vnemamo za take lepote, da dosežemo svoj namen. Podoba, lepa pesen, primeren popis kraja, kakor se prilega otroškemu razumu in živa beseda nam pripomore do namena. Zemljepis je pisano-barvana slika življenja v prirodi in pri národih, in kot taka se mora tudi otrokom predstavljati. Prav názoren

popis naj otroka pelje v gorski svet, v planinsko kočo. Potem stopajmo više v vrhove gor do ledenikov; iz kristalne palače se pririje mogočna reka, ki se pené bobni v bližnjo gorsko preseko. Posebno živo naj popisuje učitelj otrokom sveto deželo. Z vernim srcem naj učitelj našteva deželo, kjer je zanimiv vsak kraj, vsaka gora, vsaka reka, ter nas spominja žive vere očakov, gorečnosti prorokov, obljub in kazen božjih in poslednjič prihod našega Zveličarja, koder je hodil in ljudem dobrote delil in od koder so se apostoli razkropili po vsem sveti oznanovat zveličanski nauk.

Ne dá se tajiti, pouk v zemljepisi blaži srce. Ko otrok vidi velikost in veličastvo ustvarjenih reči, potem še le razume izrek sv. pisma, ki pravi: „Nebesa pripovedujejo o veličanstvu božjem in podnebje oznanuje delo njegovih rok“. Ko se govori o žalosti in veselji, o trudu in skrbi ljudi po zemlji, se tudi otrok marsičesa nauči za življenje, kako da namreč človek v potu obraza svoj kruh jé, in da ima vsak kraj svoje prijetnosti, a tudi svoje težave in neprilichnosti, na pr. severjane mraz pritiska, pod toplim obnebjem pa prebivalce vročina in hude nevihte nadlegujejo. In če človek premišljuje stvarjeni svet, potem še le prav živo spozná, kako mala stvarica je na svetu, kako mogočen pa je tisti, ki je vse to stvaril, ki vse vlada in ohranjuje. V zemljepisi imamo tedaj imenitno vzgojilno sredstvo, le pametno se ga poslužujmo; praktičnih vednost za življenje otroku sicer zemljepis ne ponuja mnogo, vendar pa močno vpliva na njega um in voljo, razširja mu duševni vednostni krog, ter vzbuja ljubezen do domovine in verski čut. (Konec pride.)

Jezikov pouk.

(Dalje in konec.)

g) Pismene naloge o naravi in nje prikazih, o prigodbah v vsakdanjem življenji. Popiše naj se kakšen kraj, ali kakšen značaj po navodu berilne vaje, ki se je bila razkladala; take vaje gre posebno priporočati. Take pismene naloge se tudi lahko dajo potem, ko so bili obravnani realistični predmeti.

h) Kdor vé, kaj morejo in kaj ne morejo učenci ljudskih šol, jim ne bode dajal pisati o abstraktnih predmetih. Kaj tacega se more terjati le od najzmožnejših učencev. Pri pismenih vajah navedenih pod a—h je gledati pred vsem le na učence, koliko so uže napredovali; naopačno bi bilo, ko bi učitelj gledal bolj na berilo kakor na učence.

Po nekaterih šolah je navada, da učenci drug drugemu popravljajo naloge. Mislim, da to ni primerno; otroci se med sabo zvadijo in se potem sovražijo. Po nekodi piše učenec na obrnjeno šolsko tablo; popravlja se pa potem vkupno; učenci povedó, kje da je pomota, in učitelj vpraša zakaj? Po ti splošni korekturi pa vsak učenec svoje primerja in popravlja, in še enkrat brez pomot prepíše. Občna korektura koristi s tem, da vsi učenci lože pazijo na jedno in isto stvar.

Učitelj, ki umé berilne vaje umno obdelovati, veliko doseže za lepočutje; on pa tudi učence národno in versko izobražuje. Pri takem učitelju postane šola še le to, kar ima biti, namreč zavod, kjer se um in pamet bistri, volja in srce vnema za vse, kar je v resnici lepo, blago in estetično; v taki šoli se izrejajo verni kristijanje in pravi rodoljubi.

Rekli smo uže, da se je pri branji na srednji in višji stopnji ljudske šole držati nekega določenega reda pri vajah. Povzemimo ta red še enkrat in postavimo ga tù!

1. Učitelj naj na prvo pripoveduje; 2. prvi bere; 3. naj berilno vajo razlaga, kar se tiče jezika in stvari; 4. potem naj otroci beró; 5. da se doseže namera berilu, naj se posamezni odstavki razložé in potem vse berilo, in poslednjič 6. pridejo spisne vaje.